

Ī ŃĪ Ī ĀĒ Ī Ī Ā²ĒÓ ĀĒĪ Ī Ī Ī ²×Ī Ī ĀĪ ĀĪ ĀĒ²ÇÓ
Ī Ā Ō²Ī ĀĪ ŃĪ ĀĒĒ ŌĀ ŌĪ ĐĀĀĒ²Ī ŃŪĒĒĒ

Розглянуто позиції вчених щодо поділу економічного аналізу на фінансовий та управлінський. Зроблена спроба обґрунтувати виділення управлінського аналізу як окремої науки.

The positions of scientists for the division of economic analysis for the financial and managerial are considered. The attempt to justify the allocation of administrative review as a separate science is proposed.

Протягом останніх десятиліть все більше науковців та практиків почали звертати увагу на потребу удосконалення управління, шляхом покращення якості та оперативності управлінських рішень. Це спонукало до пошуку шляхів удосконалення економічного аналізу, що і стало передумовою виділення двох його складових – фінансового та управлінського.

Вперше на пострадянському просторі такий поділ був запропонований відомим російським вченим А. Д. Шереметом, хоча тенденція до їх виділення прослідковувалася і раніше. Савчук В.К. [15] ще у 1995 році звертав увагу і визначав завдання, джерела даних та методику проведення аналізу з врахуванням вимог управління діяльністю сільськогосподарських підприємств.

У країнах з розвинутою економікою такий поділ відбувся ще у 50-х роках ХХ століття. Він був обумовлений, перш за все, розширенням виробництва, необхідністю формування переваг в умовах жорсткої конкуренції та врахуванні при аналізі усіх сфер діяльності.

Розвитком управлінського аналізу займалося багато вчених. Серед них: Александров О.А., Атажанов Б., Бабаєва З.Ш., Бороненкова С.А., Вахрушина М.А., Волкова О.Н., Дадеркіна Є.Н, Ільчук В.П., Константинов В.А., Кравчук Г.В., Лучанинов С., Майданчик Б.І., Мартинчук Н.І., Морозова-Герасимович Н.А., Пилюгіна Є.С., Савицька Г.В., Савчук В.К., Світкарь В.А., Сич Є.М., Трофімова Л.Н., Філіппова С.В., Хамхоєва Ф.Я., Шеремет А.Д., Якупов М.А. та інші. Але чітке і остаточне визначення управлінського аналізу, його місце серед галузей наукових знань, предмет, об'єкти та суб'єкти не сформовано і до цього часу.

Мета нашого дослідження – розглянути еволюцію щодо поділу економічного аналізу на фінансовий та управлінський і обґрунтувати передумови відокремлення управлінського аналізу в окрему галузь наукових знань, що і зумовлює основні завдання.

Розглядаючи управлінський аналіз, як рівноправну частину економічного аналізу, поряд з фінансовим, не можна не погодитися з думкою Александрова О.А. [1, с. 47-48], який звертає увагу на недооцінку управлінського аналізу і абсолютизацію використання результатів фінансового аналізу для потреб управління, що призводить до втрати комплексності та системності проведення економічного аналізу.

Спроби вирішення проблеми співвідношення фінансового і управлінського аналізу, а також їх об'єктів, знаходять своє відображення в роботах багатьох науковців. Так, Кравченко Г.О., Никонович М.О. і Никонович Г.І. [10, с. 51] зазначають, що основними завданнями фінансового аналізу є: оцінка фінансового стану підприємства; аналіз фінансових результатів та рентабельності підприємства; аналіз грошових потоків підприємства (аналіз руху грошових коштів). Ці ж науковці [10, с. 49] дають визначення фінансового аналізу як управлінської функції, спрямованої на створення досконалої інформаційної системи управління фінансово-господарськими процесами. Пріоритетним напрямом фінансового аналізу є дослідження процесів формування, розподілу та використання фінансів як основного виду ресурсів підприємства. Логічно припустити, що інші аспекти діяльності підприємства вивчає управлінський аналіз. Про важливість не фінансових аспектів діяльності говорить і Козак В. Г. [8, с. 62]: «аналіз фінансового стану підприємства значно поглиблюється в міру вивчення показників обсягів виробництва, якості й асортименту продукції, а також показників, які впливають на виробничо-господарську діяльність: матеріально-технічне забезпечення, наявність ринку збуту на основі дії закону попиту і пропозиції, відповідність цін – продукції. Все це забезпечує підприємству потрібний для його нормальної роботи рівень рентабельності».

Таким чином, логічною виглядає гіпотеза щодо доцільності виділення двох складових економічного аналізу – фінансового аналізу та управлінського аналізу, що має як наукову передумову – необхідність розвитку та удосконалення економічного аналізу, так і історичну – нагальна необхідність виживання за умов жорсткої ринкової конкуренції, шляхом виявлення і використання усіх можливостей. І хоча значна частина науковців притримуються думки поділу економічного аналізу на фінансовий та управлінський, все ж таки дискусійним залишається питання критерію поділу.

На думку Шеремета А.Д. та Сайфуліна Р.С. [17] фінансовий аналіз ґрунтується на даних зовнішньої фінансової звітності та внутрішньогосподарських даних бухгалтерського обліку та звітності (нормативна, планова інформація тощо). У той же час управлінський аналіз також використовує дані внутрішньогосподарського бухгалтерського обліку і звітності, але дещо інший їх аспект (аналіз ефективності авансування капіталу, аналіз взаємозв'язку витрат, обороту та прибутку тощо) та внутрішньогосподарський виробничий аналіз за даними управлінського обліку. Вахрушина М.А. [5, с. 29] визначає управлінський аналіз як внутрішній економічний аналіз, направлений на оцінку як минулих, так і майбутніх результатів господарювання структурних підрозділів організації. При цьому управлінський аналіз інтегрується у три види внутрішнього аналізу – ретроспективний, оперативний та перспективний. Такої ж думки притримується і Пилюгіна Є.С. [12, с. 28]. Подібні роздуми висловлюють Сич Є.М., Кравчук Г.В. та Ільчук В.П. [16, с. 7], які говорять, що під терміном «управлінський аналіз» слід розуміти внутрішньогосподарський виробничий аналіз (аналіз матеріальних та трудових ресурсів, аналіз оборотних і основних засобів, аналіз витрат на виробництво і собівартість продукції). Управлінський аналіз являє собою систему способів накопичення, опрацювання, трансформації та використання інформації управлінського характеру з метою забезпечення життєдіяльності суб'єкта господарювання в умовах дії ринку та конкуренції.

Савицька Г.В. [14, с. 23] ж зазначає, що управлінський аналіз є тотожним внутрішньому аналізу, який виділяється поряд із зовнішнім за класифікаційною ознакою – користувачі аналізу. Подібний погляд прослідковується і в Барнгольц С.Б. та Мельник М.В. [3, с. 34], які зазначають, що в останні роки в науковій та методичній літературі стверджується позиція поділу економічного аналізу на фінансовий – зовнішній і управлінський – внутрішній. При цьому особлива увага приділяється обґрунтуванню різниці між ними по використовуваній інформації, складу користувачів, направленістю використання.

За Константиновим В.А. [9, с. 16] головною відмінністю управлінського аналізу від економічного є об'єкт його дослідження – минулі та майбутні результати функціонування сегментів підприємницької діяльності. Напроти, Лучанінов С. [11, с. 64] зазначає, що при проведенні управлінського аналізу, як правило, зосереджують увагу на вивченні досягнутих показників та їх порівняння з плановими чи нормативними значеннями. Це безумовно правильно і необхідно. Однак якщо аналіз обмежити тільки фактичними показниками, він залишиться неповним і часом недостатнім для вирішення виробничих та організаційних проблем.

Бороненкова С.А. [4, с. 21] вважає, що якщо взяти процес кругозору господарства, то управлінський аналіз досліджує матеріальні потоки, а фінансовий аналіз – фінансові.

Атажанов Б. [2, с. 24] відстоює думку про те, що фінансовий аналіз досліджує підприємство в цілому, а управлінський аналіз – у розрізі окремих операцій. При чому, на відміну від фінансового, управлінський аналіз проводиться на більш глибокому рівні.

Узагальнюючи вищевикладену інформацію, можна виділити наступні основні підходи до поділу економічного аналізу на фінансовий та управлінський (табл. 1).

Відмітимо, що Прокопенко І.Ф. та Ганіна В.І. [13, с. 21] економічний аналіз за об'єктами управління поділяють на фінансово-економічний аналіз, техніко-економічний аналіз, функціонально-вартісний аналіз, соціально-економічний аналіз, екологічно-економічний аналіз та маркетинговий аналіз. Ми ж притримуємося точки зору Костенко Т.Д., Підгори Є.О., Рижикова В.С., Панкова В.А., Герасимова А.А., Ровенської В.В. [7, с. 65 - 66], Барнгольц С.Б. і Мельника М.В. [3, с. 27] які класифікаційною ознакою для наведеного вище поділу економічного аналізу вважають аспектами дослідження.

Барнгольц С.Б. і Мельник М.В. [3, с. 34] вважають необхідним звернути увагу на органічний взаємозв'язок фінансового та управлінського аналізу. А саме для обґрунтування висновків фінансового аналізу треба використовувати дані управлінського аналізу. Врахування цього взаємозв'язку забезпечить правильну оцінку фінансового стану організації.

Основні підходи до поділу економічного аналізу на фінансовий та управлінський

№ з.п.	Схематичне відображення
1	<p style="text-align: center;">Економічний аналіз</p> <p style="text-align: center;">У залежності від рівнів дослідження поділяється на:</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: 45%;">Фінансовий аналіз: досліджує підприємство в цілому</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: 45%;">Управлінський аналіз: досліджує окремі операції</div> </div>
2	<p style="text-align: center;">Економічний аналіз</p> <p style="text-align: center;">У залежності від об'єктів дослідження поділяється на:</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: 45%;">Фінансовий аналіз: досліджує фінансові потоки</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: 45%;">Управлінський аналіз: досліджує матеріальні потоки</div> </div>
3	<p style="text-align: center;">Економічний аналіз</p> <p style="text-align: center;">У залежності від користувачів аналізу поділяється на:</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: 45%;">Фінансовий аналіз: проводиться зовнішніми користувачами</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: 45%;">Управлінський аналіз: проводиться внутрішніми користувачами</div> </div>
4	<p style="text-align: center;">Економічний аналіз</p> <p style="text-align: center;">У залежності від джерел інформації поділяється на:</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: 45%;">Фінансовий аналіз: використовує дані зовнішньої та внутрішньогосподарської невиробничої діяльності</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: 45%;">Управлінський аналіз: використовує дані внутрішньогосподарської виробничої діяльності</div> </div>
5	<p style="text-align: center;">Економічний аналіз</p> <p style="text-align: center;">У залежності від джерел інформації поділяється на:</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: 45%;">Фінансовий аналіз використовує дані зовнішньої фінансової звітності та внутрішньогосподарського бухгалтерського обліку та звітності</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: 45%;">Управлінський аналіз: використовує дані внутрішньогосподарської виробничої діяльності та внутрішньогосподарського бухгалтерського обліку та звітності</div> </div>

Повністю погоджуємося з думкою Волкової О.Н. [6, с. 22], яка зазначає, що необхідність виділення управлінського аналізу в окрему наукову дисципліну обумовлена передусім тим, що в умовах значного ускладнення структури і складу інформаційних потоків в організаціях все більше проявляється практична необхідність у систематизації та формалізації методів і методик збору, обробки і подання інформації, яка використовується в якості бази для прийняття управлінського рішення. Ця потреба цілком відповідає об'єктивній закономірності виділення сегментів існуючих наук в окремі галузі знань, тобто диференціації наук з одного боку, і взаємопроникнення, інтеграції різних галузей знань, з іншого. Не завжди можна провести чітку грань між управлінським аналізом і управлінським обліком, менеджментом та теорією прийняття рішень. Однак можна досить чітко виділити об'єкт, предмет, мету і завдання визначеного нами наукового спрямування. Вона ж [6, с. 22] зазначає, що розуміючи аналіз як синонім дослідження взагалі, доцільно розглядати управлінський аналіз, з одного боку, як складову економічного аналізу, а з іншого – як самостійну дисципліну зі своїм предметом, цілями та методологією (рис. 1).

Виділяючи управлінський аналіз як окрему галузь наукових знань, ми вважаємо за доцільне його розгляд з позиції рівноправної, поряд з фінансовим аналізом, складової частини економічного аналізу.

Рис. 1. Підстави виділення управлінського аналізу в наукову дисципліну

Таким чином, система управлінського аналізу, маючи свої цілі, предмет, об'єкти, суб'єкти, задачі, а також наукову історичну та практичну передумови виникнення, досягла такого стану розвитку, за якого наукові течії виділяються у конкретну галузь знань і потребує визнання як окремої науки, що дає можливість підвищити корисність аналітичної інформації та обґрунтованість управлінських рішень.

Подальше вивчення і дослідження проблеми розвитку управлінського аналізу доцільно вести в наступних напрямках: визначення його місця серед галузей наукових знань, оцінки інформаційної бази та методичного забезпечення, розробки концептуальних основ та пошук алгоритмів використання його результатів у процесі прийняття управлінських рішень. Це дозволить підприємствам використовувати управлінський аналіз у практичній діяльності, що сприятиме підвищенню рівня їх конкурентоспроможності та ефективності діяльності.

Література

1. Александров О. А. *Управленческий анализ издержек обращения розничных торговых организаций* / О. А. Александров // *Экономический анализ: теория и практика. Научно-практический и аналитический журнал.* – 2007. – № 19(100). – С. 44 – 51.

2. Атажанов Б. Фінансовий та управлінський аналіз діяльності кредитних організацій / Б. Атажанов // Фінансовий ринок України. – 2007. – № 3(41) – С. 24–27.
3. Барнгольц С. Б. Методология экономического анализа деятельности хозяйственного субъекта: Учеб. пособие / С. Б. Барнгольц, М. В. Мельник. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 240 с.: ил.
4. Бороненкова С. А. Управленческий анализ: Учеб. Пособие / Бороненкова С. А. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 384 с.: ил.
5. Вахрушина М. А. Управленческий анализ: Учеб. пособие / М. А. Вахрушина. – 2-е изд. – М.: Омега-Л, 2005. – 432 с.
6. Волкова О. Н. Управленческий анализ среди экономических дисциплин / О. Н. Волкова // Экономический анализ: теория и практика. – 2006. – № 3(60). – С. 20–24.
7. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства: Навчальний посібник / [Т.Д. Костенко, Є. О. Підгора, В. С. Рижиков та ін.]. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 400 с.
8. Козак В. Г. Удосконалення методики аналізу фінансового стану в підприємствах України / В. Г. Козак // Економіка АПК. – 2005. – № 3. – С. 53–62.
9. Константинов В. А. Управленческий анализ затрат на предприятиях молочной промышленности: Дис... канд. экон. наук: 08.00.12 / Константинов Виктор Александрович. – Орел: РГБ, 2005. – 147 с.
10. Кравченко Г. О. Концепція розвитку фінансового аналізу і контролю капіталу суб'єктів підприємницької діяльності / [Кравченко Г. О., Никонович М. О., Никонович Г. І.] // Фінансовий контроль. – 2006. – № 3(32) – С. 49–51.
11. Лучанинов С. Графики контроля как инструмент управленческого анализа / С. Лучанинов // Справочник экономиста. – 2007. – № 5. – С. 64–69.
12. Пилюгина Е. С. Комплексный управленческий анализ в системе управленческого учета на предприятиях строительной отрасли: Дис... канд. экон. наук: 08.00.12 / Пилюгина Евгения Сергеевна. – Старый Оскол: РГБ, 2006. – 189 с.
13. Прокопенко І. Ф. Методика і методологія економічного аналізу: Навч. пос. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Ганін. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 430 с.
14. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. – 2-ге вид., випр. і доп. / Савицька Г. В. – К.: Знання, 2005. – 662 с.
15. Савчук В. К. Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств / Савчук В. К. – К.: Урожай, 1995. – 328 с.
16. Сич Є. М. Управлінський аналіз діяльності суб'єктів господарювання: Навч. посібник / Сич Є. М., Кравчук Г. В., Ільчук В. П. – К.: ТОВ «Видавництво «Аспект - Поліграф», 2004. – 204 с.
17. Шеремет А. Д. Методика финансового анализа / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. – М.: ИНФРА-М, 1996 – 176 с.